

26.-27. Mart/March 2021.

BIH EKONOMIJA NAKON COVID-19 – IZMEĐU NADE I STRIJEPNJE (Pozivni referat)

Prof.dr. Nenad Novaković, e-mail: blcnenad@gmail.com

Banja Luka College; Banja Luka; Republika Srpska, Bosna i hercegovina

Prof. dr. Rajko Macura, e- mail: macuraraiko@gmail.com

Banja Luka College; Banja Luka; Republika Srpska, Bosna i Hercegovina

Pregledni članak

Sažetak: BiH ekonomija u 2019. ušla u period usporavanja privredne aktivnosti, a u 2020. ulazi u duboku recesiju kao posljedicu COVID-19. Realni pad BDP-a u trećem tromjesečju 2020. iznosio je 6,3%. Do septembra 2020., 30.000 ljudi ostalo je bez posla. Aktuelna kriza je uzrokovala pad potražnje i gubitke prihoda. Oporavak ekonomije zavisiće od više faktora: uspješnosti u borbi protiv pandemije, globalnih ekonomskih kretanja i mjera BiH vlasti na ekonomskom oporavku. U radu je urađena analiza ključnih prepreka za izlazak iz krize i ukazano na neophodnost sistemskih mjera, kako bi se animirao privatni sektor i izbjegla još dublja kriza.

Ključne riječi: COVID-19 i ekonomska kretanja, ekonomska kriza u BiH, mjere oporavka.

JEL klasifikacija: B10, B22, I10

BIH ECONOMY AFTER COVID-19 - BETWEEN HOPE AND WORRY

Abstract: In 2019, the BiH economy entered a period of slowing economic activity, and in 2020 it entered a deep recession as a result of COVID-19. The real decline in GDP in the third quarter of 2020 was 6.3%. By September 2020, 30,000 people had lost their jobs. The current crisis has caused a drop in demand and losses of income. The recovery of the economy will depend on several factors: success in the fight against the pandemic, global economic trends and the measures taken by the BiH authorities in the economic recovery. The paper analyzes the key obstacles to overcoming the crisis and points out the need for systemic measures in order to animate the private sector and avoid an even deeper crisis.

Keywords: COVID-19 and economic trends, economic crisis in BiH, recovery measures.

JEL classification: B10, B22, I10

Uvod

COVID-19 pandemija je došla u veoma nepovoljnom trenutku po BiH. Ona je pogoršala i onako tešku ekonomsku situaciju i negativno će uticati na rast BiH ekonomije. Rast BDP-a u zadnjem kvartalu 2019. godine, je iznosio je svega 1,6 %, što predstavlja najnižu stopa rasta u prethodnih pet godina. Za početak pandemije u BiH uzima se 5. mart 2020. Ovo je dovelo do zatvaranja škola, ograničenja kretanja i pada ekonomskih aktivnosti. Došlo je do pada BDP-a, koji je svoj rekord doživio u drugom kvartalu i iznosio -9,2 %. Realni pad bruto domaćeg proizvoda BiH u trećem tromjesečju 2020. iznosio je -6,3 % u odnosu na isti kvartal prethodne godine. Usporavanje ekonomije prije 2020. godine je rezultat niza nepovoljnih vanjskih okolnosti – pada industrijske proizvodnje u Njemačkoj, recesije u Italiji i Turskoj, trgovinskih barijera Kosova, kao i ostalih globalnih dešavanja, kao što su trgovački rat SAD-a i Kine, Brexit itd. Sve navedeno je dovelo do recesije u BiH koja je krenula još 2019. godine.³² Pogoršanje vanjsko-trgovinskog bilansa je dovelo do smanjenja BDPa.

Dolaskom pandemije stvari se usložnjavaju. Dolazi do smanjenja inostrane potražnje za našim proizvodima, a samim tim i do pada izvoza, kao i pada industrijske proizvodnje. Usljed otežanog transporta i razmjena roba, nastupile su teškoće vezane za uvoz materijala za proizvodnju, čime je znatno otežano poslovanje naših izvoznih preduzeća. U mjesecima 'lockdowna', a to su treći, četvrti i peti mjesec, pad izvoza iznosio je čak 26 % i pad uvoza preko 28 %. Osim velikog pada izvoza, došlo je do još većeg pada uvoza. Izvoz iz BiH u 2020. iznosio je 7,8 milijardi i manji je za 13 posto, odnosno 1,1 milijardu KM. Uvoz u BiH iznosio je 12,5 milijardi i manji je za 16 posto, odnosno 2,4 milijarde KM. Ukupan saldo vanjskotrgovinske razmjene je smanjen za 20 posto i iznosi minus 4,76 milijardi KM. (Vanjskotrgovinska komora BiH, 1.11.2020.). Navedeno je uticalo na obim i vrstu potrošnje građana, što dalje za sobom povlači i druge padove i probleme. BiH je opterećena i brojnim strukturalnim problemima. Rast obaveza penzionog i invalidskog osiguranja je doveo do problema likvidnosti. Iz tog razloga su entiteti, radi zaštite penzionog i invalidskog osiguranja od bankrota, prešli sa modela namjenskog fonda na trezorsko poslovanje. Ako posmatramo trend odnosa broja penzionera i zaposlenih (700.000 penzionera. i 830.000 zaposlenih), jasno je da se BiH približava odnosu jedan penzioner na prema jednom zaposlenom, čime fiskalni sistem postaje neodrživ. Paralelno se odvija odljev stanovništva u razvijene zemlje. Oko 60.000 stanovnika je u 2019. godini napustilo zemlju- (<http://www.uzopibih.com.ba/statistike.html,2.2.21.>),

Pored navedenih, među glavne prepreke za ostvarivanje značajnijeg ekonomskog rasta su i nedostatak ekonomskih sloboda, neadekvatan fiskalni sistem i zakoni kojima se reguliše poslovanje. Prema izvještaju Svjetske banke o lakoći poslovanja, "Doing Business" (Svjetska banka - Doing Business 2020).u BiH je teško poslovati. U prilog tome, govori podatak da BiH zauzima 92. mjesto u svijetu i nalazi se u društvu El Salvadora i Bocvane. Bosna i Hercegovina je najslabije rangirana u oblasti pokretanja poslovanja, gdje smo na 184. mjestu. Od ostalih problema izdvaja se loše finansijsko poslovanje javnih poduzeća, uz dug 12,2 milijarde KM. Na vanjski dug otpada 8,6 milijardi KM, na unutrašnji 3,6 milijardi (Ministarstvo finansija i trezora BiH). Prema istraživanju MMF-a, javna poduzeća, zajedno sa ostatkom javnog sektora stvaraju distorziju na tržištu rada – jaz u nivou nadnica u poređenju sa realnim sektorom, što za posljedicu ima privlačenje najboljih radnika u javni sektor. Navedeno ima za posljedicu nisku stopu produktivnosti rada i konkurentnosti privrede u Bosni i Hercegovini.

³² Prema definiciji "zemlja je u recesiji kada u dva uzastopna kvartala ima pad ekonomske aktivnosti"

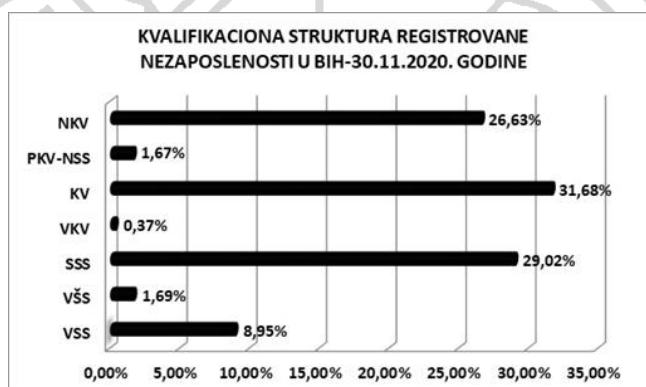
26.-27. Mart/March 2021.

1. Tok dešavanja u vrijeme pandemije

Pandemija virusa COVID-19 u BiH je bila očekivana. Ona je uzrokovala ekonomske probleme i globalnu recesiju na globalnom nivou, pa samim tim i u BiH se proširila na sjeverozapad Italije, što je dovelo do sloma zdravstvenog sistema. Treba imati na umu da uvoz iz Italije i Kine čini 20% BiH uvoza. Uvoz iz Kine u januaru je bio manji za 5,17% odnosno 2,4 milijuna KM u odnosu na isti mjesec 2019. godine. Ekonomska kriza dobija pun zamah u martu kada su krizni štabovi i entitetske institucije, direktno ili indirektno, blokirale preko 80% domaće ekonomije. Samim tim, otvorena je put dubokoj recesiji. Posljedice pandemije u BiH su se osjetile već krajem januara i početkom februara 2020., kada je na stotine domaćih kompanija imalo otežano poslovanje sa inostranstvom. Među njima je značajan broj izvoznika. Tome je značajno doprinijelo zatvaranje Kine koje je ugrozilo lanac snabdjevanja.

2. Ekonomske posljedice pandemije

Mjere zaštite od pandemije su dovele do usporavanja, pa čak i blokada, stotina kompanija. Posljedica blokada je nestajanje *cash flow* potencijala. Ovakvo stanje može trajati najviše 2 do 3 mjeseca. Mjere podrške od strane vlasti nisu garancija da će kompanija opstati u dužem periodu. U kratkom vremenu može postojati samo kao “zombi kompanija”.³³ Otežano poslovanje ima za posljedicu masovna otpuštanja. Tako je do kraja tečeg kvartala u Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH) skoro 27.000 radnika ostalo bez posla. U Republici Srpskoj (RS) ovaj broj iznosi oko 7.000. U Federaciji BiH radi 64%, dok u RS-u svega 33% ukupne bh. radne snage (oko 830.000) (Čavalić, 2020.). Prema podacima Zavoda za statistiku BiH, od marta, kada je u našoj zemlji registrovan prvi slučaj zaraze korona virusom do kraja avgusta, broj nezaposlenih u našoj zemlji se povećao za 29.323. (Agencija za statistiku BiH). Ako se pak uporedi decembar 2019. godine, sa oktobrom 2020. godine, vidi se da je na nivou cijele BiH 25.647 manje zaposlenih. Prema statistici Zavoda za zapošljavanje RS, 31.08.2020., broj nezaposlenih se prema evidenciji biroa povećao za 5.102 lica (Zavod za zapošljavanje RS). Na dan 30.11.2020. u Bosni i Hercegovini je bilo 413.254 osobe na evidencijama zavoda i službi zapošljavanja u Bosni i Hercegovini (slika 1).

Slika 1: Kvalifikaciona struktura registrovane nezaposlenosti u BiH. 30.11.2020.

Izvor: Agencija za rad i zapošljavanje BiH

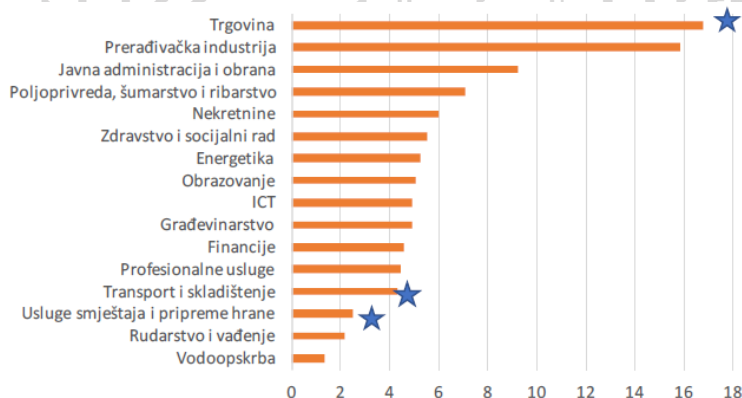
³³ U političkoj ekonomiji “zombi” kompanija je kompanija kojoj je potrebna finansijska pomoć (bailouts) da bi poslovala.

26.-27. Mart/March 2021.

Posmatrano iz ugla stručne spreme, kvalifikaciona struktura nezaposlenih je izuzetno nepovoljna. Po pravilu, niska kvalifikaciona struktura govori o niskim kompetencijama, a samim tim i niskoj produktivnosti. U novembru 2020. godine je brisano ukupno 13.687 osoba sa evidencija službi zapošljavanja, od čega je 6.918 žena. Od ovog broja zaposleno je 9.332 osobe, od čega 4.810 žena. Istovremeno je za 4.628 osoba prestao radni odnos, od čega 2.303 žene. Poslodavci su u ovom periodu prijavili potrebe za zapošljavanjem 2.293 nova radnika. Očito je da postoji nesrazmjer između broja osoba koje su skinute sa evidencija službi zapošljavanja i broja osoba koje su dobile zaposlenje (Agencija za rad i zapošljavanje BiH). Možemo pretpostaviti da je jedan broj nezaposlenih odustao od prijavljivanje zbog prelaska evidencije o zdravstvenoj zaštiti na Fond zdravstva i da je jedan broj nezaposlenih našao zaposlenje u inostranstvu.

Privreda BiH je u periodu 2016.-2018. godina, rasla nešto iznad 3% godišnje, Rast je usporen 2019., tako da je stopa rasta pala na 2,7%. U 2021. se očekuje oporavak po stopi od 3,5% i da će BDP ostati oko 7% niži od trenda prije krize (MMF 2020.), dok EBRD očekuje smanjenje za 4,5% (EBRD, 2020). Razvoj vakcine i vakcinisanje stanovništva daju nadu da će se spriječiti širenje virusa COVID-19 da će već u drugoj polovini 2021. godine doći do značajnijeg oporavka ekonomije, kako na globalnom i na nivou Evrope, tako i na nivou BiH ekonomije. U skladu sa tim, prognoza ekonomskog rasta je revidirana na 3,5%.

Pozicioniranje u novoj situaciji zahtijeva pažljivo balansiranje između kratkoročnih mjera s jedne, te srednjoročnih i dugoročnih mjera i politika s druge strane. BiH je doživjela nešto manju recesiju u odnosu na Evropsku Uniju, gdje je ona iznosi -8,3%, kao i na Hrvatsku, gdje iznosi -10,8% (Evropska komisija, 2020.). Razlozi leže u privrednim strukturama zemalja i učešću usluga i transporta u ukupnom BDP-u, kao i nivou razvoja. BDP po glavi stanovnika po PPP³⁴ iznosi 32% od prosjeka EU-27. Drugi važan faktor je ekonomska struktura (slika 2).

★ najviše pogođeni sektori prema Evropskoj komisiji

Slika 2 . Struktura bruto dodane vrijednosti 2018., tekuće cijene
Izvor: Agencija za statistiku BiH

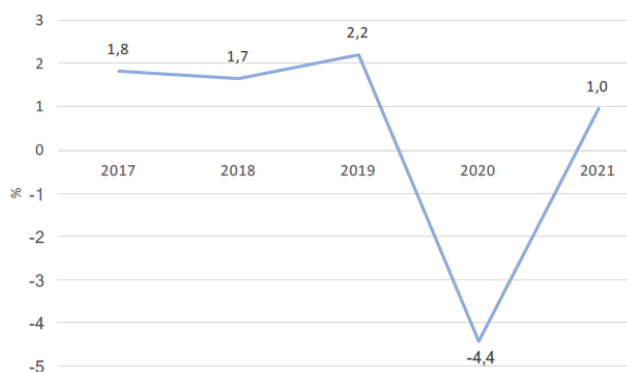
Učešće teško pogođenih sektora, kao što su transport i usluge u ekonomiji BiH je relativno nizak, što je vidljivo ako BiH poredimo sa grupom uporedivih zemalja. U ekonomiji BiH veliki

³⁴ Paritet kupovne moći (en. Purchasing power parity - PPP) je odnos općih indeksa cijena među državama koji služe za korekciju službenih tečajeva.

26.-27. Mart/March 2021.

udio ima, javni sektor. Iako u strukturnom smislu predstavlja opterećenje, u vrijeme krize on je jednim dijelom amortizer. Odnos javnog duga i BDP-a iznosi 38% što znači da je fiskalnim deficitom moguće upravljati nakon perioda fiskalnih suficita.

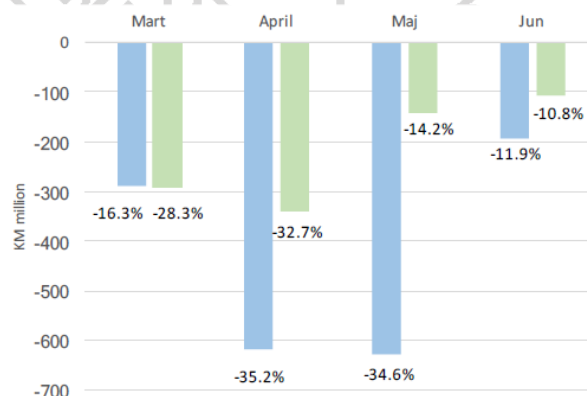
Kako bi se obezbijedila dugoročna fiskalna održivost, potrebno je dobro osmišljenom kombinacijom kratkoročnih mjera u oblasti socijalne zaštite i srednjoročnih do dugoročnih strukturnih mjera kojima bi se povećao potencijalni rast i fiskalni kapacitet. Prema MMF-u, očekuje se da će fiskalna ekspanzija pretvoriti fiskalni suficit od 2,2% u 2019. u deficit od 4,4% BDP-a u 2020, uz brz oporavak i povratak u suficit od 1% BDP-a u 2021. (slika 35). Pojavit će se značajna potreba za finansijskim sredstvima od 811 miliona KM isključivo u 2020. godini, koju treba da pokriju MMF, Svjetska banka i EU kroz svoje programe (IMF, 2020).

Slika 3. Saldo budžeta opšte države u % BDP

Izvor: Procjena socioekonomskog uticaja krize uzrokovane pandemijom COVID-19 u Bosni i Hercegovini. Ujedinjene nacije u Bosni i Hercegovini. 17. septembar 2020.

BiH najviše izvozi u zemlje EU, tako da učešće zemalja EU u ukupnom izvozu BiH iznosi 73%. Glavni trgovinski partneri BiH su Njemačka, Italija, Slovenija, Hrvatska, Srbija, Kina i Turska. Predviđa se da će se strukturalno visok uvoz smanjiti više nego izvoz (slika 4). Usljed navedenog će u prvi plan izbiti temeljna slabost: orijentacija na domaće tržište i nedostatak izvozne orijentacije.

Slika 4. Izvoz i uvoz u milionima KM u poređenju saistim mjesecima 2019

Izvor: UNBiH: Procjena socioekonomskog uticaja krize uzrokovane pandemijom COVID-19 u Bosni i Hercegovini. Ujedinjene nacije u Bosni i Hercegovini. 17. septembar 2020.

26.-27. Mart/March 2021.

Prihodi od indirektnih poreza znatno su smanjeni. U prvih šest mjeseci 2020. godine, iznosili su 3 milijarde i 442 miliona KM, što predstavlja umanjeње za 369 miliona KM ili 9,6 % u odnosu na isti period 2019. godine kada su iznosili 3 milijarde i 811 miliona KM. Glavni razlog ovakvom umanjeњу jeste smanjen uvoz i izuzetno niska cijena nafte, što je smanjilo prihode od akcizne robe. Ukupan obim vanjskotrgovinske razmjene BiH u periodu od januara do septembra 2020. godine iznosio 20.383.347.000 konvertibilnih maraka (KM), odnosno, smanjen je za 15 %, odnosno 3,5 milijardi KM u odnosu na prošlu godinu.

“Izvoz iz BiH iznosio je 7,8 milijardi i manji je za 13 %, odnosno 1,1 milijardu KM. Uvoz u BiH iznosio je 12,5 milijardi i manji je za 16 %, odnosno 2,4 milijarde KM. Ukupan saldo vanjskotrgovinske razmjene je smanjen za 20 posto i iznosi minus 4,76 milijardi KM.

Pandemija je dovela do smanjenjem izvoza na tržišta glavnih trgovinskih partnera. Izvoz u Njemačku je smanjen za preko 80 miliona KM, Hrvatsku 53 miliona KM, Srbiju 155 miliona KM, Austriju 99 miliona KM, Italiju 28 miliona KM. Izvoz je smanjen i na sva ostala tržišta osim na tržišta Švajcarske i Turske“.

3. Projekcije budućih ekonomskih kretanja

BiH se nalazi u poziciji da je prisiljena da se zadužuje kao bi mogla funkcionisati, prvenstveno ekonomski i kako bi mogla servisirati svoje budžetske obaveze. Javni sektor je preglomazan i nefunkcionalan. Procjena je da će za oporavak trebati oko 2 milijarde KM. Treba naglasiti da BiH ne posjeduje klasične instrumente monetarne politike, već praktično ima instituciju valutnog odbora. Kurs valute je fiksiran i centralna banka BiH ne smije davati kredite i vršiti operacija na otvorenom tržištu. Kurs se u vrijeme krize ne bi smio ugroziti. To je i uslov MMF-a, koji uslovljava davanje kredita u iznosu od 330 miliona eura očuvanje postojećeg monetarnog sistema. Sa druge strane, BiH je zavisna od stranih kredita.

Najviše su ugrožena zanimanja koja se po prirodi svog posla oslanjaju na direktan ljudski kontakt, kao što su turizam i ugostiteljstvo. Posljedice se osjećati i nakon što mjere socijalnog distanciranja budu ukinute. Za očekivati je da će se inicijalne projekcije snažnijeg oporavka u 2021. pomjeriti na 2022. godinu. Pretpostavka je da će rast javne potrošnje biti jedini faktor koji će ublažiti smanjenje ukupne ekonomske aktivnosti, dok će sve ostale komponente agregatne potražnje doživjeti značajan pad. Vanjski dug značajno raste, posebno od sredine 2020. godine, a očekuje se da će nastaviti rasti i u kratkom periodu.

S obzirom da je u pitanju globalna kriza, očekivano su smanjene doznake iz inostranstva. One iznose blizu 9% BDP-a, i opale su za nekih 213 miliona KM (oko 10 %) u prvih šest mjeseci ove godine. Izvjesno je da će unutrašnji dug rasti.

MMF je prognozirao povećanje opšte javne potrošnje sa 40,8% na 45,2% BDP-a u periodu između 2019. i 2020. godine, pri čemu će omjer javnih prihoda i BDP-a pasti sa 43,1% na 40,8% (IMF, 2020.). Povećanje javne potrošnje se uglavnom odnosi na subvencioniranje plata radnika u formalnom sektoru. Socijalni transferi će se povećati sa 14,9% BDP-a u 2019. na 18,4% u 2020. godini. Očekuje se povećanje nominalnog iznosa za 17% u periodu od 2019. do 2020. godine, a nakon toga pad od 10% u 2021. godini. Iz navedenog, može se donijeti zaključak da će se ekonomska i socijalna situacija u znatnoj mjeri popraviti u 2021. Godini (IMF, 2020.).

Prema predviđanjima MMF-a, fiskalni suficit od 2,2% u 2019. godine, pretvoriće se u fiskalni deficit od -4,4% BDP-a u 2020, uz brz oporavak i povratak u suficit od 1% BDP-a u 2021. Kako bi se ova projekcija ostvarila, neophodna su u 2020. godini finansijska sredstva u iznosu od oko 800 miliona KM. Ova sredstva treba da obezbijedi MMF, Svjetska banka i EU. Kako je BiH složen sistem, "povlačenje" ovih sredstava zavisi od spremnosti entiteta da prihvati uslove kreditora. Iz tog razloga, Vladama BiH je potreban rezervni plan za manje optimističan scenarij oporavka. Zbog poremećaja u globalnim lancima snabdijevanja, izvozni sektor BiH je izložen značajnom riziku izvoznog i proizvodnog sektora. Pad proizvodne aktivnosti u odnosu na isti period prošle godine je iznosio 15% u maju, 10,6% u junu i 9,2% u julu. U narednom periodu, ključni rizik je smanjen nivo potražnje za izvozom iz BiH zbog recesije u zemljama uvoznicama BiH proizvoda. Pod uslovom da BiH ubrza proces evropskih integracija i poveća industrijsku produktivnost i konkurentnost, ona ima šanse na dugoročnom planu.

Kao što je već rečeno, evidentno je smanjenje doznaka iz inostranstva. Doznake omogućavaju veliku razliku između BDP-a i raspoloživog dohotka, tako da imamo relativno veliki udio finasiranog od privatnih doznaka u izdacima za krajnju potrošnju u BDP-u (75%). Nivo doznaka u narednom period teško je predvidjeti, što zavisi od ekonomske situacije u zemljama iz kojih doznake dolaze.

4. Diskusija

Leonardo Lucchetti i Jamele Rigolini, ekonomisti Svjetske banke su napisali da pandemija korona virusa pustoši ekonomiju Bosne i Hercegovine (BiH), uzrokujući veliku štetu firmama i tržištu rada (Svjetska banka: Pandemija pustoši ekonomiju BiH). Rezultati njihovog istraživanja pokazuju da bi preko 85.000 ljudi moglo osiromašiti, kad ne bi bilo vladinih mjera u BiH, a da mnogi od onih koji bi vjerovatno zapali u siromaštvo, prije pandemije nisu bili obuhvaćeni programima socijalne zaštite, napisali su autori. Online anketa Svjetske banke ukazuje mogućnost neproporcionalno veći negativni efekat pandemije na ugrožene grupe. Kako bi se predvidio uticaj pandemije na siromaštvo, potrebni su ažurni službeni podaci (posljednji datiraju iz 2015.). Nedostatak službenih podataka o siromaštvu može negativno uticati na sposobnost zemlje da donosi efektivne politike i izvrši procjenu utjecaja svojih socijalnih programa.

Ako posmatramo stepen recesije BiH i u zemljama u okruženju (Hrvatska -11% i Srbija -4%), BiH je negdje između (-6.3%). Hrvatska ekonomija je doživjela znatno veću depresiju iz razloga što je previše izložena turizmu, dok Srbija više bila okrenuta domaćoj tražnji. BiH najveću štetu trpi zbog blokada u globalnim lancima snabdijevanja i industrijskih kontrakcija u regionu, EU i svijetu. U formalnom privatnom sektoru radi samo 15 % radno sposobnog stanovništva. On je izložen snažnim ekonomskim i pandemijskim šokovima. U javnom sektoru je zaposleno oko trećine ukupnog broja zaposlenih (DEP BiH, 2022.). Zbog toga stabilizacija domaće ekonomije podrazumijeva dva strateška cilja (Čavalić, 2020.):

- 1) maksimalno očuvanje ekonomskog stanja tokom krize (kompenzacije zbog mjera blokade, stabilnost budžeta itd.), i
- 2) omogućavanje neometanog funkcionisanja ekonomije unutar BiH (otvaranje, liberalizacija mjera) odnosno kretanja roba/ ljudi preko granica.

26.-27. Mart/March 2021.

Javne investicije predstavljaju snažan protuciklični potencijal. Međutim, one nisu iskorištene. Preporuka je da se srednjoročni protuciklični investicijski odgovor oslanja na strukturne promjene, koje obuhvataju investicije u održivu infrastrukturu, digitalizaciju i zelenu energiju.

Prema procjeni Svjetske banke veličina inicijalnog direktnog fiskalnog odgovora (bez garancija) u BiH iznosi 2,3% BDP-a. To je slično Albaniji (2,4%) i Kosovu* (2,8%), čiji fiskalni kapacitet je manji u poređenju sa BiH. Istovremeno, inicijalno planirani diskrecioni fiskalni odgovor u BiH je bio jači nego u Crnoj Gori (1% BDP-a) i Sjevernoj Makedoniji (2%) i znatno slabiji nego u Srbiji (6,7% BDP-a) i većini država članica EU.²³ (UNBiH, 2020.). Decentralizirani sistem odlučivanja i nedostatak koordinacije fiskalnih politika između entiteta, otežavaju jaču protucikličnu reakciju.

Kako bi se održala ekonomija, u narednom periodu je neophodna podrška vlada entiteta privatnom sektoru, odnosno najpogođenijim sektorima ekonomije. Puno zavisi i od toga, da li će se i kako iskoristiti nova dostupna sredstva kreditora za pokretanje privatnog sektora i investicija, kako bi se vratilo povjerenje u ekonomski oporavak i pokrenuo privatni sektor u narednom periodu.

Kada je u pitanju pokretanje malih biznisa uz pomoć lokalne administracije, treba napomenuti da pravila i propise ne donose jedinice lokalne samouprave, već viši nivoi vlasti. U tom smislu, potrebno je izvršiti izmjenu entitetskih zakona, koji će olakšati pokretanje novih biznisa.

5. Zaključci i preporuke

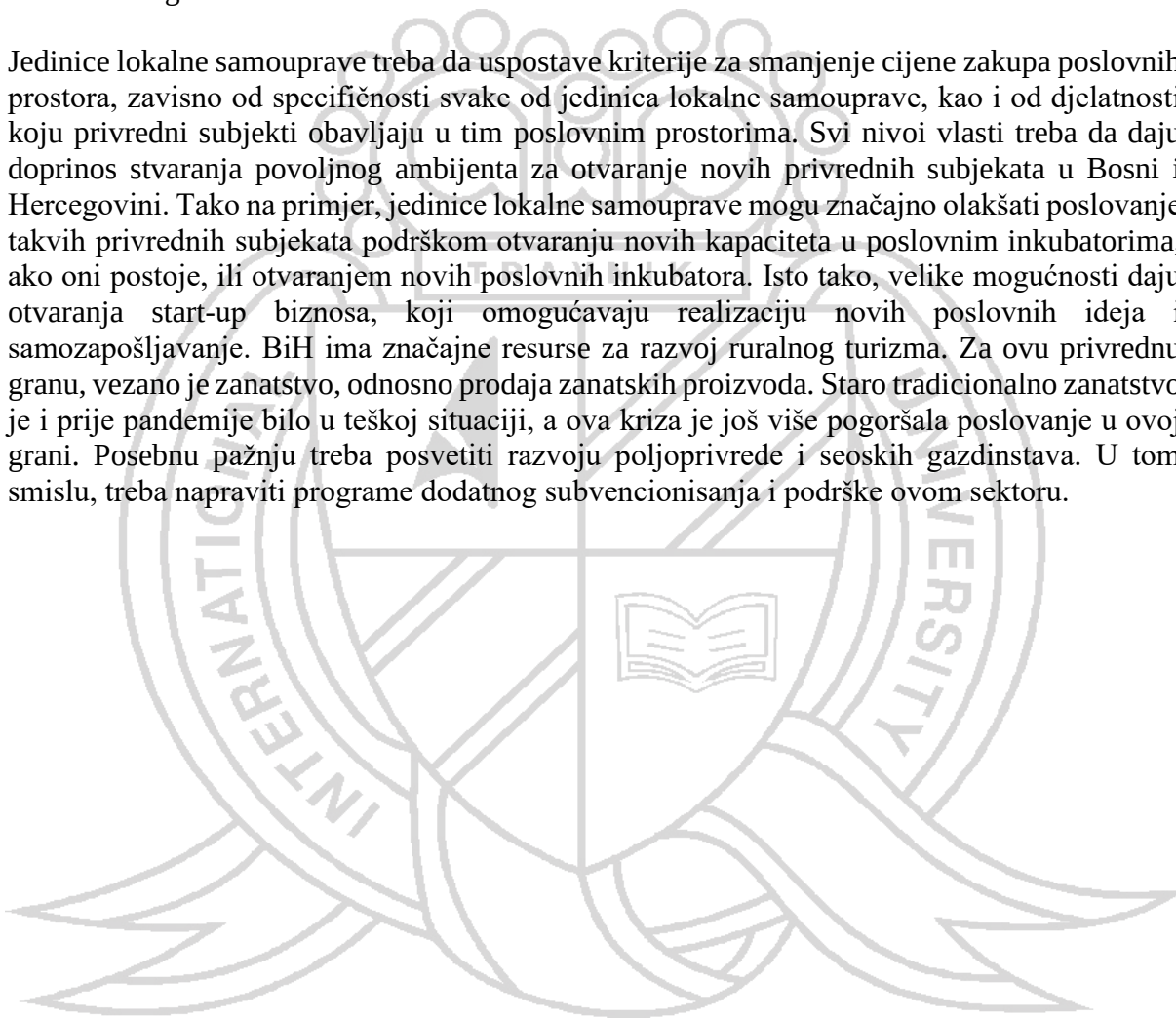
Kako bi se ublažile negativne posljedice i pandemije i obezbijedio rast, potrebno je poštivati valutni odbor i osigurati stabilnost finansijskog sektora kroz prudencijalnu superviziju. Neophodno je osloboditi fiskalne resurse za proširenje shema zaštite zapošljavanja i donijeti mjere podrške koje će u većoj mjeri biti sistemске, za ranjive, ugrožene i nezaposlene kategorije stanovništva. Isto tako, treba zadržati neko vrijeme socijalne transfere na višem nivou, a kada prođe neposredna opasnost od širenja COVID-19, aktivne i djelotvorno usmjerene mjere i politike tržišta rada bi trebale imati veći udio u povećanoj budžetskoj potrošnji kako bi se omogućilo restrukturiranje privrede BiH. Potrebno je izraditi, ažurirati, usvojiti i pravovremeno provesti srednjoročni program ekonomskog oporavka na nivou Vijeća ministara BiH, Vlade FBiH i Vlade RS. Programom se treba uzeti u obzir kriza uzrokovana pandemijom COVID-19 i on treba pružiti osnovu za duži fiskalni stimulans koji će podržati međunarodne finansijske institucije, EU i donatori. Raspodjelu budžetskih sredstava treba unaprijediti tako da fiskalna politika pruži direktnu podršku ekonomskom oporavku u srednjoročnom periodu putem povećanih javnih investicija u održivu infrastrukturu, zelenu energiju i slične projekte. Neophodno je restrukturiranje javnog sektora, uključujući i državna preduzeća. Potrebno je koristiti sredstva iz eksternih izvora finansiranja u stepenu koji odgovara očuvanju fiskalnog kapaciteta i održivosti javnog duga, a za ostale mjere promijeniti sastav javnih rashoda i povećati veličinu i efikasnost javne potrošnje. Upravljanje javnim finansijama i nabavkama treba unaprijediti, kako bi se značajno povećala odgovornost, transparentnost i efikasnost kod utroška javnih sredstava. Treba pružiti podršku preduzimanju rodno osjetljivih pregleda javne potrošnje u prioritnim područjima, u kontekstu ciljeva održivog razvoja, radi procjene efikasnosti, djelotvornosti, pravičnosti i adekvatnosti potrošnje.

Vlasti u BiH bi trebale u što kraćem roku izraditi efikasan plan oporavka, koji uključuje javne investicije. Pri tome je neophodna reforma javnog sektora, posebno zdravstvenog sistema.

26.-27. Mart/March 2021.

Kako bi se stimulisao realni sector, neophodno je pokretatnje smanjenja oporezivanja rada u srednjoročnom periodu. U krizama je važno da se u što većoj mjeri zadrži potrošnja. U ključne elemente potrošnje spadaju potrošnja javnog sektora kroz javne radove, kapitalne projekte i investicije. Realizacija javnih radova, kapitalni projekti i investicije treba da uključuje sve nivoe vlasti, sve do nivoa lokalne samouprave. Na jedinicama lokalne samouprave i zavodima za zapošljavanje leži velika odgovornost za programe zadržavanja broja zaposlenih u privrednim subjektima na prostoru tih jedinica lokalne samouprave. Njihovi programi treba da su fokusirani na one privredne grane koje su podnijele najveći udar ove ekonomske krize. Osnovni zadatak privrednih subjekata treba biti zadržavanje broja zaposlenih na nivou prije marta 2020. godine.

Jedinice lokalne samouprave treba da uspostave kriterije za smanjenje cijene zakupa poslovnih prostora, zavisno od specifičnosti svake od jedinica lokalne samouprave, kao i od djelatnosti koju privredni subjekti obavljaju u tim poslovnim prostorima. Svi nivoi vlasti treba da daju doprinos stvaranja povoljnog ambijenta za otvaranje novih privrednih subjekata u Bosni i Hercegovini. Tako na primjer, jedinice lokalne samouprave mogu značajno olakšati poslovanje takvih privrednih subjekata podrškom otvaranju novih kapaciteta u poslovnim inkubatorima, ako oni postoje, ili otvaranjem novih poslovnih inkubatora. Isto tako, velike mogućnosti daju otvaranja start-up biznosa, koji omogućavaju realizaciju novih poslovnih ideja i samozapošljavanje. BiH ima značajne resurse za razvoj ruralnog turizma. Za ovu privrednu granu, vezano je zanatstvo, odnosno prodaja zanatskih proizvoda. Staro tradicionalno zanatstvo je i prije pandemije bilo u teškoj situaciji, a ova kriza je još više pogoršala poslovanje u ovoj grani. Posebnu pažnju treba posvetiti razvoju poljoprivrede i seoskih gazdinstava. U tom smislu, treba napraviti programe dodatnog subvencionisanja i podrške ovom sektoru.

Literatura

- [1] Agencija za statistiku BiH, 2020.
- [2] Agencija za rad i zapošljavanje BiH
- [3] Čavalić, Admir. Ekonomske posljedice pandemije COVID-19 po Bosnu i Hercegovinu Center for Security and Justice Research Sarajevo, Atlantic Initiative Newsletter (02/2020) Sarajevo (pp.10-13)
- [1] Direkcija za ekonomsko planiranje BiH. Program ekonomskih reformi za 2020. – 2022. godine, Sarajevo, januar, 2020.
- [2] EBRD, 2020: *Regionalne ekonomske perspektive – COVID-19: Od šoka do oporavka* (*Regional Economic Prospects - COVID-19: From Shock to Recovery*, maj 2020.
- [3] Evropska komisija (2020): Ljetna ekonomska prognoza (Summer Economic Forecast), juli, 2020.
- [4] IMF (2020): BiH Request for Purchase Under Rapid Financing Instrument, April 2020
- [5] MMF (2020): *BiH Request for Purchase Under Rapid Financing Instrument*, april 2020
- [6] Svjetska banka Doing Business 2020 – Comparing Business Regulation in 190 Economies (Uspoređivanje poslovne regulative u 190 ekonomija).
- [7] UNBiH: Procjena socioekonomskog uticaja krize uzrokovane pandemijom COVID-19 u Bosni i Hercegovini. Ujedinjene nacije u Bosni i Hercegovini. 17. septembar 2020.
- [8] Unija za održivi povratak i integracije u Bosni i Hercegovini <http://www.uzopibih.com.ba/statistike.html>, februar, 2021.
- [9] Vanjskotrgovinska komora BiH, 1.11.2020.
- [10] Zavod za zapošljavanje RS, 31.08.2020., <http://www.zzrs.org/>, 17.2.2021.
- [11] <https://poslovenovine.ba/2020/10/18/svjetska-banka-pandemija-korona-virusa-pustosi-ekonomiju-bih/>, 14.2.2021.